Kamil S t a c h o w s k i (Kraków)

O OPOZYCJACH KOLORYSTYCZNYCH W OJKONIMII POLSKI

ON COLOUR OPPOSITIONS IN POLISH OIKONYMY

There are more than 2000 settlements in Poland with names containing a colour adjective. Etymologists sometimes point to the colour of the soil or another physical attribute but more often than not those names are left entirely unexplained. The goal of the present paper is to tentatively probe Polish oikonymy for traces of an ancient system of colour symbolism, perhaps one similar to the Chinese-Turkic system which may be responsible for the Slavic names of *White Russia*, and *Black* and *Red Ruthenia*.

Keywords
oikonymy, etymology, colour, colour symbolism, colour opposition

Słowa kluczowe
ojkonimia, etymologia, kolor, symbolika barw, opozycja kolorystyczna

1. Wprowadzenie

Określenia kolorów pojawiają się wcale nierzadko w ojkonimii na całym świecie, jednak stosunkowo mało jest prac poświęconych ich pochodzeniu. Niektóre etymologie wskazują na kolor gleby, jej żyzność lub inną cechę fizyczną jako możliwą przyczynę pojawienia się epitetu kolorystycznego, jednak najczęściej ten fragment nazwy jest całkowicie pomijany. Niniejszy artykuł jest sondą mającą za zadanie ustalić, na ile ten kierunek badań jest perspektywiczny, oraz czy dają się dostrzec w ojkonimii Polski przesłanki, by określenia kolorów interpretować symbolicznie.

Założyłem, że takie ewentualne użycia symboliczne najprędzej ukażą się tam, gdzie nazwy stoją w bezpośredniej opozycji względem siebie, tak jak np. *Skomielna Biała* i *Czarna*. Ostatecznie wybrałem dziewięć par miejscowości położonych stosunkowo niedaleko od siebie i o nazwach różniących się tylko kolorem (zob. rys. 1). Przegląd kryteriów, które wziąłem pod uwagę, szczegóły techniczne, oraz sama dyskusja konkretnych par przedstawione są w sekcji 2; całość jest podsumowana w sekcji 3.

Chciałbym złożyć serdeczne podziękowania drowi Wojciechowi Szymańskiemu z Zakładu Gleboznawstwa i Geografii Gleb Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie za konsultacje gleboznawcze i ustalenie kolorów gleb w wybranych miejscowościach (na podstawie Musierowicz, 1960; Skiba/Drewnik, 2003 i Skiba et al., 2013). Naturalnie, wszystkie błędy i niedokładności w tekście są wyłącznie moją winą.

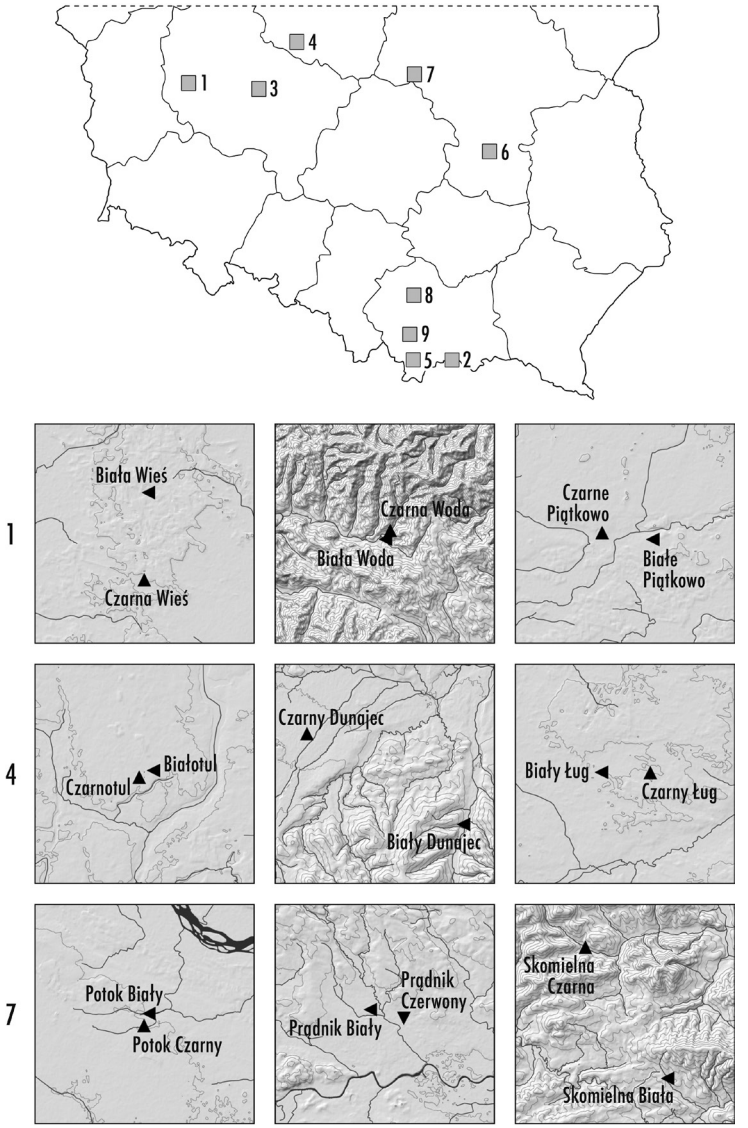

Rys. 1: Omawiane pary miejscowości. Małe mapy ułożone są alfabetycznie tak, że ich numery odpowiadają numerom podsekcji w sekcji 2. Skala 1 : 750 000; zaznaczone tylko dane dwie miejscowości oraz większe rzeki i potoki; tło topograficzne na podstawie EU-DEM, a rzeki na podstawie EU-HYDRO, w przypadku *Potoku Białego* i *Czarnego* (nr 7) poprawione według MPHP.

2. Opozycje

Teoretycznie rzecz biorąc, stosunkowo wiele cech mogłoby stać się motywacją dla nazwy miejscowości. Sprawdzenie niektórych wymagałoby niestety nie tylko podróży w dane miejsce, ale również w czasie do momentu, kiedy dana nazwa powstawała. Szczęśliwie te cechy, które wydają się być najbardziej prawdopodobnymi motywatorami, są bardziej trwałe. Poniżej omówiono najważniejsze cechy, potem szczegóły techniczne, i na koniec, w podsekcjach, konkretne pary nazw.

* * *

Spośród przyczyn geograficznych najważniejszą wydaje się być nazwa rzeki, nad którą miejscowość jest położona. Uprzedzając nieco fakty, można już tu wspomnieć, że w istotnej części przypadków opozycja kolorystyczna okaże się dotyczyć właśnie nazw rzek, które tylko powtarzają się w nazwach miejscowości. Więcej na temat opozycji kolorystycznych w hydronimii Polski zob. Stachowski [w przygotowaniu]. Przynajmniej w jednym wypadku (*Prądnik Biały*, zob. 2.8) literatura wspomina też o kolorze skał znajdujących się w pobliżu miejscowości. Ta cecha jednak nie będzie tu systematycznie brana pod uwagę, ponieważ zbyt łatwo przestaje ona być widoczna w wyniku działalności człowieka (zob. znowu *Prądnik Biały*).

Spośród przyczyn geologicznych w polskiej literaturze bodaj najczęściej wymienia się **kolor gleby**. Szczęśliwie procesy glebotwórcze są powolne i można z dużym prawdopodobieństwem przyjąć, że dominujący typ gleb w okolicy danej miejscowości nie zmienił się istotnie w ciągu ostatniego tysiąca lub nawet więcej lat (W. Szymański – informacja ustna, zob. 1). W literaturze angielskiej wspomina się też czasem o **żyzności gleby** (zob. np. KEPN s.vv. *Whitefield*, *Whiteway* i in.), co jednak w dużym stopniu pokrywa się z jej kolorem: gleby białe są generalnie nieurodzajne, a żyzne są przede wszystkim gleby czarne.

Spośród przyczyn kulturowych w pierwszym rzędzie wymienić trzeba **kolor zabudowy**: por. np. *Belgrad* (Kiss, 1988) czy przedwojenną potoczną nazwę Gdyni *Białe Miasto*. Jednak ta cecha, o ile nie została utrwalona w przekazach pisemnych, jest już dzisiaj w większości wypadków niestety niemożliwa do odtworzenia. Wydaje się mało prawdopodobne, żeby odgrywała ona istotną rolę w tych przypadkach, gdzie nazwy tworzą bezpośrednią opozycję: teoretycznie jest możliwe, żeby istniały dwie miejscowości o nazwach z tym samym członem utożsamiającym, i jedna miała wyłącznie np. białą, a druga wyłącznie np. zieloną zabudowę, jednak zakładam, że byłaby to nader wyjątkowa sytuacja.

Bardziej realne wydaje się odniesienie do **stron świata**. Słowianie kojarzyli różne kolory z kierunkami geograficznymi (Libera, 1987, s. 131, zob. też sekcja 3 niżej), ale nie wytworzyli nigdy jednolitego, pełnego systemu. Taki system przyniosły jednak z Chin do Europy ludy turkijskie . Zachował się on do dziś m.in. w nazwach mórz otaczających Turcję: *Akdeniz* dosł. ‘białe [= zachodnie] morze’, *Kızıldeniz* dosł. ‘czerwone [= południowe] morze’ i *Karadeniz* dosł. ‘czarne

[= północne] morze'[1] (Jodłowska, 2003, s. 77n; zob. także Bukharova et al., 2016). Co istotniejsze dla nas tutaj, została też wysunięta propozycja, by tym systemem właśnie tłumaczyć nazwy *Ruś Biała*, *Czarna* i *Czerwona* (Mańczak, 1975; zob. także Ageeva, 1990, s. 142n, Łatyszonek, 2006, s. 61n,[2] Rospond, 1984, s.v. *Białe Błota*, *Czarna*, i in.). Objaśnienie to zyskałoby na wiarygodności, jeśliby znalazły się na terytorium słowiańskim inne tego typu pary czy trójki.

Możliwe też, że opozycje kolorystyczne odpowiadają jednej z trzech bodaj najczęstszych opozycji w ojkonimii Polski: **'górny' : 'dolny'**, **'stary' : 'nowy'**, **'wielki' : 'mały'**. Dlatego wziąłem pod uwagę wysokość nad poziomem morza, położenie wzdłuż jednego cieku wodnego, oraz – tam, gdzie to było możliwe – chronologię względną i liczebność miejscowości. W pozostałych przypadkach konieczne jeszcze będzie bliższe zbadanie historii danych osiedli.

Wreszcie pozostaje jeszcze możliwość najbardziej trywialna, że określenia kolorów zostały zastosowane bez głębszej symboliki, wyłącznie na zasadzie prostej **opozycji** dla rozróżnienia dwóch miejscowości o takiej samej nazwie. Rozwiązanie to podejrzewa się czasem w przypadku rzek (zob. np. Rajčevski, 2013, s. 82) i, znowu łamiąc nieco strukturę artykułu, można dodać, że jest ono też bardzo prawdopodobne w przypadku przynajmniej jednej pary miejscowości (*Białotul* : *Czarnotul*, zob. 2.4). Takie objaśnienie wydaje się mieć zastosowanie w szczególności w tych przypadkach, gdzie opozycja kolorystyczna daje się tylko połowicznie wytłumaczyć cechami fizycznymi – jednak ażeby zaproponować, że jej drugi element jest niczym więcej niż prostym kontrastem 'biały' : 'czarny', należałoby w zasadzie mieć pewność, że powstał on później niż ten motywowany topograficznie, a to jest zazwyczaj trudno wykazać.

* * *

Jak wspomniałem w sekcji 1 powyżej, artykuł opiera się na założeniu, że ślady ewentualnego systemu symbolicznego zastosowania kolorów w ojkonimii najwyraźniej ukażą się tam, gdzie nazwy tworzą bezpośrednią opozycję. Aby takie pary wyłuskać, w liczbie pozwalającej na nieco dokładniejszą analizę w ramach jednego artykułu, przyjąłem trzy założenia.

Po pierwsze, ograniczyłem się do czterech kolorów, które są najczęstsze w polskiej ojkonimii (Różycka, 2001, s. 79), i równocześnie są tymi, które występują we wspomnianym powyżej systemie chińsko-turkijskim. Są to: biały (732 wystąpienia w mojej bazie), czarny (457), zielony (226) i czerwony (120). Nie brałem

---

[1] Wypadek Morza Czarnego jest mniej pewny niż pozostałe, i niewykluczone, że wpisuje się w kolorystyczny system stron świata tylko przez przypadek. Nieco więcej na ten temat zob. Stachowski, 2010, przyp. 10.

[2] Trzeba tylko zaznaczyć, że *Hactenus*, cytowane tam z mapy Fra Mauro jako tatarska nazwa Morza Białego nie jest oczywiście łacińskim wyrazem w znaczeniu 'dotąd, tak daleko', ale zniekształceniem tur. *Akdeniz* (zob. wyżej).

pod uwagę nazw z mniej lub bardziej synonimicznymi określeniami – jak *modry*, *rusy*, *siwy* itp., ani nazw z określeniami zapożyczonymi – jak *Grywałd* (zob. Babik, 2002) i wiele innych. Po drugie, ograniczyłem się do miejscowości, które mają podobnie zbudowaną nazwę, przy czym zdecydowałem się zignorować różnicę w liczbie (np. *Białe Błoto* : *Białe Błota*), rodzaju (np. *Biała* : *Białe*), części mowy (np. *Białe Błoto* : *Biała Błotna*) i zdrobnienia (np. *Biała* : *Białka*), a także potraktować na równi niektóre synonimy (np. *bór* = *gaj* = *las*, *droga* = *ulica*, *potok* = *rzeka* = *stok*). Po trzecie, ograniczyłem się do miejscowości leżących niedaleko od siebie, w odległości pozwalającej na regularne wizyty na targu, czyli nie dalej niż wprawny piechur jest w stanie przejść lub furmanka przejechać tam i z powrotem w ciągu jednego dnia: ok. 15 km.[3]

Listę miejscowości wraz z ich lokalizacjami geograficznymi pobrałem z Open StreetMap (download.geofabrik.de/europe/poland.html, 20017-09-17). Zawiera ona ponad 94 tysiące pozycji, tj. nieco mniej niż *Wykaz urzędowych nazw miejscowości i ich części* z 2015 r. (ksng.gugik.gov.pl/urzedowe_nazwy_ miejscowosci.php, 20017-09-29), który wylicza ich ponad 103 tysiące. Stosując powyższe trzy warunki oraz naturalnie ograniczając się do par różniących się kolorem, wybrałem 931 potencjalnych opozycji, z których do nieco bardziej szczegółowej analizy wytypowałem dziewięć moim zdaniem najlepiej rokujących. Orientacyjne mapy przedstawione są na rys. 1.

Poniższe podsekcje są ułożone alfabetycznie i ustrukturyzowane według jednego schematu: podstawowe informacje o obu miescowościach (rodzaj || lokalizacja || poświadczenia historyczne nazwy || zastana etymologia), a następnie dyskusja pary nazw. O ile nie zaznaczono inaczej, zapisy historyczne podawane są za NMP; nie powtarzam wszystkich poświadczeń, tylko najstarsze dla każdej nazwy.

2.1 *Biała Wieś* : *Czarna Wieś* (pow. grodziski)

Biała Wieś – wieś || woj. wielkopolskie, pow. grodziski, gm. Grodzisk Wielkopolski || ***Białe Olędry*** 1748; ***Weisshauland*** 1880; ***Biała Wieś*** od 1918 r.

Czarna Wieś – wieś || woj. wielkopolskie, pow. grodziski, gm. Grodzisk Wielkopolski || ***Czarne Olędry*** XVI–XVIII; ***Schwarzhauland*** 1921; ***Czarna Wieś*** od 1918 r. || NMP: < ***czarny*** + ***olędry***/***holendry*** ‘typ osady’; niem. ***-hauland*** „jest tłumaczeniem n. polskiej”[4]

---

[3] Do policzenia odległości użyłem funkcji *haversine* z pakietu *pracma* dla *R*, tj. odległości w linii prostej dla idealnie kulistej Ziemi. Zapewne bardziej na miejscu byłyby tu odległości drogowe, jednak nie sądzę, aby różnica ta była w naszym wypadku krytyczna, a ustalenie takich odległości dla każdej z ponad miliona możliwych kombinacji dla epoki, w której utrwalały się nazwy danych miejscowości, wykracza bardzo istotnie poza zakres niniejszej pracy, o ile w ogóle jest możliwe.

Biała Wieś leży 6 km na płn.-płn.-wsch. od Czarnej Wsi, a obie znajdują się w przybliżeniu w jednej trzeciej drogi z Grodziska Wielkopolskiego do Nowego Tomyśla. Obie wsie są małe, nieco poniżej 200 mieszkańców, obie zostały przypuszczalnie założone w XVIII w. według modelu olęderskiego podobnie jak kilka innych wsi w najbiższej okolicy: *Blinek Olędry*, *Cisiogórskie Olędry* i in. (dzisiaj *Blinek* i *Cicha Góra*, zał. 1720 i 1757; Rusiński, 1939/1947, s. 124n); są jednak jedynymi, których nazwy zawierają określenia kolorów. W pobliżu obu wsi przepływają małe strumienie; nie udało mi się ich odszukać na mapach starszych niż *Meßtischblatty* z końca XIX w. (zob. bibliografia), gdzie przebieg miały taki sam jak dzisiaj, lecz podobnie jak na mapach późniejszych – na tych, na których w ogóle są zaznaczone (np. MPHP, WIG) – były tam niepodpisane. Są to jednak strumyki na tyle drobne, że wydaje się mało prawdopodobne, aby mogły stać się wzorem dla nazw nowych osad.

Zdaje się więc, że w tym przypadku *biały* i *czarny* mogą stać w bezpośredniej opozycji, choć jej znaczenie nie jest jasne. Obie wsie położone są prawie na tej samej wysokości (ok. 100 m n.p.m.), nie przy tej samej rzece, żadna nie jest istotnie większa, i leżą na takich samych glebach bielicowych i płowych.[5] Jeśli kontrast ‘biały’ : ‘czarny’ nie jest tu po prostu sposobem na odróżnienie dwóch miejscowości (co mało prawdopodobne, ponieważ w najbliższej okolicy jest jeszcze wiele wsi, w tym olęderskich, które nie mają podobnych członów odróżniających), to pozostaje tylko zgadywać, że miał on być może odpowiadać opozycji ‘stary’ : ‘nowy’ (por. tab. 1 w sekcji 3). To jednak wymagałoby chyba, aby nasze wsie były jednymi z pierwszych osad olęderskich w tej okolicy, a tego niestety nie udało mi się ustalić.

2.2 *Biała Woda* : *Czarna Woda* (pow. nowotarski)

Biała Woda – część wsi Jaworki || woj. małopolskie, pow. nowotarski, gm. Szczawnica

Czarna Woda – część wsi Jaworki || woj. małopolskie, pow. nowotarski, gm. Szczawnica

---

[4] Informacja w NMP jest tu niedokładna. Samodzielny wyraz **Hauland* wydaje się nie być w ogóle poświadczony. Przypuszczalnie jest to adaptacja pol. *(h)olędry*, przeinterpretowana jako połączenie *Hau* ‘Stelle im Wald, an der Holz geschlagen wird’ (Duden) + *Land* ‘ziemia’; por. też miasto w Czechach znane jako *Hustopeč nad Bečvou* – a także *Poruba*, a w latach 1939–45 pod niemiecką nazwą *Hau*.

[5] Tj. w kolorach brązowym, brunatnym, szaro-brązowym i szaro-czarnym. Możliwy jest też kolor biały, jeśli poziom eluwialny gleb bielicowych wychodzi na powierzchnię, lub rdzawy/czerwonawy jeśli na powierzchnię wychodzi poziom iluwialny tychże gleb. (W. Szymański – informacja ustna, zob. 1.) Gdyby nawet tak jednak było, tłumaczyłoby to w zasadzie tylko połowę opozycji kolorystycznej. Taka sama jest sytuacja w przypadku pary *Biały* : *Czarny Ług* (2.6). Zob. też. 3.

Obie miejscowości zostały administracyjnie przyłączone do wsi Jaworki dopiero w 2008 r.; wcześniej były samodzielnymi osadami, zamieszkanymi głównie przez Łemków (Reinfuss, 1936, s. 2). Obie leżą w dolinach potoków o takich samych nazwach, które to potoki zaraz poniżej wsi łączą się i wraz ze Skalskim Potokiem tworzą potok Grajcarek.

Niewątpliwie najprawdopodobniejsze jest, że nazwy miejscowości pochodzą od nazw potoków, jednak to nie rozwiązuje kwestii opozycji kolorystycznej, a jedynie przenosi ją o krok dalej. W opracowaniach *Biała Woda* (HE XIII s.v. *Grajcarek*) i *Czarna Woda* (ESHP (04.10.2017), HE XIII) tłumaczone są jedynie jako pochodzące od przymiotników *biały* i *czarny* oraz wyrazu *woda*, i na tym objaśnienie się kończy. Te dwa potoki łączą się we wsi Jaworki, tworząc potok Grajcarek, przy czym Biała Woda jest większa i tak ułożona geometrycznie, że to ją uznaje się za górny bieg Grajcarka (*Wykaz wód płynących*). Sam Grajacarek w XIX-wiecznych źródłach pojawia się on również pod nazwami *Ruska Bach*/*Woda* itp. oraz *Zafladry Czernawy*. Jeśli chodzi o *ruski*, to HE XIII wskazuje na *rusy* ‘rötlich, rot-gelb’ oraz *Rus* ‘Russe’. Myślę, że skoro historycznie region ten zamieszkiwali Łemkowie, to ta druga możliwość jest bardzo prawdopodobna. Jeśli natomiast chodzi o nazwę *Zafladry Czernawy*, to i HE XIII i ESHP opatrują ją wykrzyknikiem, ale nie tłumaczą, czemu. Samo *Zafladry* jest niejasne, ale też dla nas nieistotne. Istotne jest to, że zasadniczo ten sam potok był nazywany tak *białym*, jak i *czernawym*, co sugeruje, że raczej nie chodzi tutaj o kolor wody czy inną cechę fizyczną.

Można by się zatem domyślać, że *biały* oznaczałoby tu ‘wielki’ czy ogólnie ‘ważniejszy’ – podobnie, jak w przypadku *Białej* i *Czarnej Wody* spływających w potok Piekielnik nieco ponad 50 km dalej na zachód. Trzeba jednak zaznaczyć, że w przypadku *Białego* i *Czarnego Dunajca* sytuacja jest dokładnie odwrotna: zob. 2.5 i 2.7 poniżej, a także Stachowski [w przygotowaniu].

Tak więc dwie części wsi Jaworki, mimo że tworzą najwyraźniej bezpośrednią opozycję kolorystyczną, dla ojkonimii mają najwyżej poboczne znaczenie.

2.3 ***Białe Piątkowo*** **(pow. wrzesiński) :** ***Czarne Piątkowo*** **(pow. średzki)**

Białe Piątkowo – wieś || woj. wielkopolskie, pow. wrzesiński, gm. Miłosław || ***Petkovo*** utraque (1305)1596; ***Piątkowo minor*** 1578; ***Piątkowo major*** (!);[6] ***Białe Piątkowo*** 1789 || NMP: „W XVI w. podział wsi na dwie części: ***P. Maior*** i ***Minor***. ***P. Major*** [sic, ‹i› : ‹j›] z czasem ***Czarne Piątkowo*** (zob.), ***Piątkowo Minor*** (= ***Małe*** od XVIII w. ***Białe Piątkowo***.”

Czarne Piątkowo – wieś || woj. wielkopolskie, pow. średzki, gm. Środa Wielkopolska || ***Petkovo*** utraque 1305(1594–96); ***Piątkowo maior*** 1578; ***Czarne Piątkowo*** 1608(1755)

[6] Wykrzyknik pochodzi od NMP.

Wsie leżą w odległości niecałych 4 km od siebie, Białe Piątkowo na zachodzie, bliżej Miłosławia, a Czarne Piątkowo na wschodzie, bliżej Środy Wielkopolskiej. Skoro powstały z podziału jednej osady, nie ma raczej wątpliwości, że ich człony odróżniające stoją w bezpośredniej opozycji względem siebie. Zmianę tej opozycji można przypuszczalnie datować na XVII–XVIII w., natomiast nie jest pewne, czy opozycja 'biały' : 'czarny' miała być dokładnym odpowiednikiem opozycji 'mały' : 'duży', czy też opierała się na jakiejś innej zasadzie. Wsie powstały niejako w tym samym momencie, położone są na prawie tej samej wysokości (ok. 80 m n.p.m.), i nie wzdłuż jednej rzeki. Białe Piątkowo do dzisiaj jest nieco większe, mając 287 mieszkańców podczas gdy Czarne Piątkowo ma ich ponad 223 (2011 r.). Jednak, co może tu być bardzo istotne, w okolicy Białego Piątkowa dominują gleby płowe, natomiast w okolicy Czarnego Piątkowa oprócz płowych są jeszcze gleby torfowe, mające kolor czarny. Jednak nawet ten fakt tłumaczy użycie przeciwstawnych określeń kolorów w nazwach jedynie połowicznie, ponieważ gleby płowe są brązowe, brunatne i szaro-brązowe, a nie białe czy chociaż szare.

Może więc być tak, że opozycja 'biały' : 'czarny' odpowiada dawniejszej 'mały' : 'duży'; co najmniej równie możliwe jest, że *czarny* nawiązuje do koloru gleby, a *biały* stoi tylko w kontraście do niego; ale chyba najbardziej prawdopodobne, że wszystkie te trzy czynniki występują tu równocześnie.

2.4 *Białotul* : *Czarnotul* (pow. mogileński)

Białotul – wieś || woj. kujawsko-pomorskie, pow. mogileński, gm. Mogilno || ***Białotul*** 1911 || NMP: „N. nowa, utworzona w opozycji do n. sąsiedniej wsi ***Czarnotul***"

Czarnotul – wieś || woj. kujawsko-pomorskie, pow. mogileński, gm. Mogilno || ***Czarnothil*** (1065?)XIII; ***Czarnothul*** 1511–23; ***Czarnotuły*** 1618–20; ***Schwarzanger Gut*** do 1919 r. (Kujawa [online]); ***Schwarzanger*** 1921 || NMP: < n. osobowa ****Czarnotył*** + ***-jь***; zmiana ***-yl*** > ***ul*** pod wpływem wymowy ***ył*** [-uu̯]

Czarnotul istniał już w drugiej połowie XI w.; w pierwszej połowie XIX w. jego północno-zachodnią część wydzielono jako nową wieś, początkowo nazwaną *Czarnotul B*, potem przemianowaną na *Białotul*. (Ratajski, 1998, s. 53, 55.) Postulowana nazwa osobowa **Czarnotył* nie jest jasna; Karaś (1956, s. 274) zaznacza, że w XVI w. jej drugi człon brzmiał już *-tuł*, wskazuje na *tuł* 'sajdak', i sugeruje, że pierwotnie mogło chodzić o jakiś wyraz nieprzyzwoity, przytaczając dodatkowo poświadczone w XV w. imię *Nabździtuł* (‹Nabszdzituł› 1429). Jednak nazwa niemiecka składa się ze *schwarz* 'czarny' + *Anger* 'kleinere Grasfläche, Grasplatz [in einem Dorf]' (Duden), co sugeruje, że pol. *-tuł* znaczyło raczej 'łąką' bądź 'nawsie'; por. też wsie *Tuł* (pow. wołomiński) i *Tuły* (dawniej *Długie tule*; pow. kluczborski), których nazwy lepiej chyba wyprowadzać od znaczenia 'łąka' niż 'sajdak'.

Niezależnie od tego, co dalsze badania wykażą w sprawie nazwy *Czarnotul*, jest mało prawdopodobne, by była ona wciąż w pełni zrozumiała w XIX/XX w.,

kiedy tworzono nazwę *Białotul*. Obie wsie leżą na praktycznie tej samej wysokości (nieco ponad 100 m n.p.m.), na takich samych glebach (zob. Dobrzański et al., 1972) i nie nad jedną rzeką. Białotul leży na płn.-wsch. od Czarnotula i, obecnie, ma ponaddwukrotnie mniej mieszkańców. Pomimo tego sądzę, że w tym przypadku należy raczej widzieć tylko prostą opozycję 'biały' : 'czarny', bez żadnej głębszej symboliki.

2.5 *Biały Dunajec* (pow. tatrzański) : *Czarny Dunajec* (pow. nowotarski)

Biały Dunajec – wieś || woj. małopolskie, pow. tatrzański, gm. Biały Dunajec || ***Dunaiecz*** 1581;[7] ***Dunaiec Biały*** 1680 || Lubaś 1968: nazwa topograficzna; NMP, Rospond 1984: od nazwy rzeki

Czarny Dunajec – wieś || woj. małopolskie, pow. nowotarski, gm. Czarny Dunajec || ecclesie de ***Nigro*** (***fluvio***) 1350–51;[8] ***Dunaiecz Czarny*** 1564 || Lubaś 1968: nazwa topograficzna; NMP, Rospond 1984: od nazwy rzeki

Nie ma podstaw, żeby kwestionować zgodną opinię Lubasia (1968), NMP i Rosponda (1984) nt. pochodzenia nazw miejscowości. Jeśli natomiast chodzi o rzeki, to wypływają one obie dalej na południu, płyną przez jakiś czas równolegle na północ, po czym Czarny Dunajec skręca na wschód i w Nowym Targu łączy się z Białym Dunajcem tworząc Dunajec.

ESHP ani HE XIII nie objaśniają znaczeń członów odróżniających w nazwach tych rzek. Epitet *czarny* można próbować tłumaczyć ciemniejszym kolorem wody spowodowanym obecnością pokładów torfu w pobliżu koryta Czarnego Dunajca, natomiast epitet *biały* jako prostą opozycję kolorystyczną (Stachowski [w przygotowaniu]). Cała sytuacja nie jest jednak w pełni przejrzysta, wydaje się bowiem nie bez związku – choć trudno powiedzieć, jaki to dokładnie związek – że zaraz obok i równolegle do Czarnego Dunajca płyną potoki Czarny i nieco dalej Czerwony, a na wysokości jego górnego biegu Czerwony Potok (dopływ Wielkiego Rogoźnika), natomiast niedaleko i niemal równolegle do Białego Dunajca – drugi Czerwony Potok (dopływ Leśnicy), dwa potoki Czerwonka i wreszcie rzeka Białka (MPHP). Nie brak także nazw kolorów wśród pobliskich ojkonimów: *Białka*, *Czarna Góra*, *Czerwienne*, *Podczerwone* i in.

Dunajec (ten bez członu rozróżniającego) uznaje się za kontynuację Czarnego, nie Białego Dunajca (*Wykaz wód płynących*). Jest to sytuacja odwrotna niż w przypadku *Białej* i *Czarnej Wody* wspomnianych w sekcji 2.2 powyżej oraz **Potoku Białego* i **Czarnego* w sekcji 2.7 poniżej, a także innej *Białej* i *Czarnej Wody*, które niedaleko na zachód od Czarnego Dunajca spływają w potok Piekielnik.

---

[7] Wg Rospond (1984), Henryk Brodaty już w 1234 r. wydał przywilej pozwalający województwu krakowskiemu osadzać kolonistów, w tym niemieckiech, nad rzeką Biały Dunajec.

[8] Wg Rymut (1987) wieś powstała dopiero w 1552 r. Oczywiście nielokowana osada mogła jednak istnieć już wcześniej.

Ostatecznie więc zrozumieniu symboliki kolorów w ojkonimii para *Dunajców* się nie przysłuży, jest jednak dość ciekawa z punktu hydronimii; zob. Stachowski [w przygotowaniu].

2.6 *Biały Ług* : *Czarny Ług* (pow. radomski)

Biały Ług – część wsi Bierwce || woj. mazowieckie, pow. radomski, gm. Jedlińsk || brak w NMP, ale por. ***Biały Ług*** (1), wieś w pow. sokólskim: < ***biały ług***, brus. ***łuh*** ‘mokradło, bagno, mokra łąka’

Czarny Ług – wieś || woj. mazowieckie, pow. radomski, gm. Jedlińsk || ***Czarny Ług*** 1921 || NMP: < ***czarny ług*** ‘bagno, mokradło’

Jeśli zignorować współczesne podziały administracyjne, sytuacja na mapie przedstawia się następująco: idąc od zachodu na wschód leży w niemalże prostej linii o długości ok. 4 km pięć osad: Biały Ług, Bierwce, Budy Wierzchowskie, Ług i Czarny Ług. Hasła w NMP sformułowane są tak, jak gdyby nie sam wyraz *łąg* ~ *łęg* ~ *ług* oznaczał ‘podmokła łąka, mokradło, bagno’, ale dopiero całe połączenia *biały ług* i *czarny ług*. Sądzę, że w tym wypadku chodzi jednak o bezpośrednią opozycję pomiędzy członami odróżniającymi (por. też Kopertowska, 1994, s. 126).

Można sobie wyobrazić różne jej znaczenia. Biały Ług leży na zachód od Czarnego Ługu, przy potoku Struga; Czarny Ług jest położony przy dopływie do Strugi, jednak w takim układzie geometrycznym, który można by również zinterpretować, jak położenie wzdłuż jednego cieku (zob. MPHP). Wszystkie trzy leżą na niemalże tej samej wysokości (ok. 140 m n.p.m.) i na takich samych typach gleb (płowych i bielicowych, ale zob. też przyp. 5 powyżej). Niestety nie udało mi się ustalić populacji Białego Ługu i Ługu, ani dat założenia żadnej z tych trzech wsi.

Tak więc są podstawy, by podejrzewać, że *Biały* i *Czarny Ług* tworzą bezpośrednią opozycję kolorystyczną, jednak ustalenie jej dokładnego znaczenie wymaga jeszcze dalszych badań.

2.7 *Potok Biały* : *Potok Czarny* (pow. płocki)

Potok Biały – wieś || woj. mazowieckie, pow. płocki, gm. Słubice || ***Potok Biały*** 1882 || NMP: < ***potok*** + ***biały***

Potok Czarny – część wsi Potok Biały || woj. mazowieckie, pow. płocki, gm. Słubice || ***Potok Czarny*** 1882 || NMP: „człon ***Czarny*** dyferencyjny wobec n. ***Potok Biały***”

Pierwotnie, przynajmniej jeszcze w roku 1887, Potok Czarny był samodzielną wsią (NMP). Obie osady leżą nad niewielkimi ciekami, na wysokości, gdzie przez kilka kilometrów płyną one równolegle: Potok Biały nad Jeżówką, a Potok Czarny nad strumieniem, którego nazwę udało mi się ustalić jedynie jako „Dopływ z Po-

toku Czarnego" (MPHP). Jednak nawet wobec braku poświadczeń filologicznych trudno wątpić, że nazwy obu osad odnoszą się do cieków, nad którymi są położone.

Jeżówka, domniemany **Potok Biały*, płynie na północ od strumienia **Potok Czarny*, jest też od niego istotnie większa. Jest to więc sytuacja analogiczna do dwóch par *Białych* i *Czarnych Wód* oraz odwrotna do obu Dunajców (zob. sekcje 2.2 i 2.5 powyżej).

Para wieś *Potok Biały* : jej część *Potok Czarny* stanowi więc bezpośrednią opozycję, jednak, po raz kolejny, zasadzającą się nie w ojko-, ale w hydronimii; por. Stachowski [w przygotowaniu].

2.8 *Prądnik Biały* : *Prądnik Czerwony* (pow. Kraków)

Prądnik Biały – część miasta Kraków || woj. małopolskie, pow. krakowski, gm. Kraków || ***Prandnyk*** (ca. 1125)1275; ***Minor Prandnik*** 1464 (Laberschek, 2004, s. 26); ***Parva Pradnik*** 1471 (Laberschek, 2004, s. 26); ***Prandnik Episcopalis*** 1470–80 (Laberschek, 2004, s. 26); ***Weiß Promnik*** 1763–87 (JLA); ***Prądnik Biskupi*** i ***Duchacki*** zwany 1783–84; ***Promnik Biały*** 1827 || NMP: ***Prądnik*** od nazwy rzeki; ***biały*** „ponieważ krajobraz doliny urozmaicają białe wapienne skałki"

Prądnik Czerwony – część miasta Kraków || woj. małopolskie, pow. krakowski, gm. Kraków || ***Magna Prandnik*** 1438 (Laberschek, 2004, s. 26); ***Pranthnyk Maiori*** 1529; ***Roth Promnik*** 1763–87 (JLA); ***Promnik Czerwony*** 1827; ***Prądnik tyniecki*** [niedatowanie] (Tobiasz, 1977, s. 68) || Rymut, 1967, s. 134: „Drugi człon top."; NMP: „Człony odróżniające w n. zestawionych od przym.: łac. ***maior*** 'większy', pol. ***wielki***, ***czerwony*** (od koloru gleby)."

W XI w., w dolinie rzeki Prądnik kilka kilometrów na północ od Krakowa istniało przynajmniej kilka siół określanych nazwą rzeki. Ich losy były dość powikładne, jednak to, co istotne dla nas tutaj, to że przynajmniej w XV w. wyróżniano już spośród nich liczący 45 i ½ łanu frankońskiego Prądnik Wielki oraz liczący ponad pięć łanów Prądnik Mały (Laberschek, 2004, s. 24, 26n). Nazwy *Prądnik Biały* i *Czerwony* pojawiają się przypuszczalnie później: NMP wylicza je z datą 1827, ale są one zaświadczone przynajmniej już na mapach józefińskich z drugiej połowy XVIII w. (JLA).

K. Rymut wywodzi nazwę *Prądnik Biały* od skałek wapiennych (Rymut 1967: 134, NMP). Warto być może wspomnieć, że wg *Wykazu wód*, rzeka, nad którą leży, obecnie nazywa się *Prądnikiem* jedynie w swoim górnym biegu, natomiast od ujścia Korzkiewki, 8 km na płn.-zach. przed Prądnikiem Białym, przyjmuję nazwę *Białucha*; taka nazwa figuruje też na mapie franciszkańskiej z XIX w. (‹Bialucha B.›, FLA); na mapie józefińskiej z końca XVIII w. rzeka opisana jest jako ‹Watki Bach› (JLA), natomiast na starszych mapach nie udało mi się odszukać jej nazwy. ESHP (hasło w opracowaniu – 10.14.2017) notuje nazwę *Białucha* dopiero od 1848 r., lecz jej nie objaśnia. Czy nazwa rzeki pochodzi od skałek, nie

jest dla mnie całkiem jasne. W każdym razie epitet kolorystyczny Prądnika Duchackiego nie powstał raczej od nazwy rzeki, ponieważ jest ona wspólna dla obu wsi.

Na wsch.-poł.-wsch. od Prądnika Białego, ok. 10 m niżej i ok. 3 km dalej w biegu Białuchy, gdzie wpływa do niej Sudół Dominikański, leży Prądnik Czerwony. Dla symetrii w artykule należy jeszcze wspomnieć, że przez Kraków przepływa również rzeka Rudawa, która dziś wprawdzie uchodzi do Wisły kilka kilometrów na południowy zachód od obu Prądników, ale kiedyś rozgałęziała się na północy od miasta i możliwe nawet, że jedna z jej odnóg wpływała potem do Prądnika (por. Mitkowski, 1957, s. 57n). Nie wydaje się jednak prawdopodobne, żeby Rudawa jako taka kiedykolwiek przepływała w okolicy Prądnika Czerwonego.

Jeśliby więc opozycja *biały* : *czerwony* była kopią, jak się zdaje starszej opozycji *wielki* : *mały*, to wpisywałaby się w schemat tylko połowicznie (zob. tab. 1 w sekcji 3). Byłoby też niezrozumiałe, dlaczego białemu przeciwstawiono by czerwony a nie czarny. Nie jest niemożliwe, żeby zmiana członu odróżniającego z *wielki* na *biały* była podyktowana symboliką tego koloru, zamiast barwą okolicznych skałek, jednak takie wytłumaczenie wymagałoby raczej silniejszego oparcia w ojkonimii Polski niż jestem w stanie zaprezentować. W każdym razie w przypadku *Prądnika Czerwonego* nie potrafię przedstawić żadnej analogii, ani dla znaczenia ‘mały’, ani ewentualnego ‘dolny’, ani żadnego innego spośród bardziej zrozumiałych i częstych opozycji (por. początek sekcji 2).

Również nieprawdopodobnym wydaje się, by kolory odnosiły się tu do Kościoła jako właściciela wsi (por. stare nazwy *Prądnik Biskupi*, *Duchacki* i *Tyniecki*), jako że ani strój biskupi ani duchacki nie są białe, a mundur tynieckich benedyktynów nie jest czerwony. Według podania, którego źródła nie byłem niestety w stanie ustalić, epitet *czerwony* miałby odnosić się do krwi, która spływała rzeką Prądnik po bitwie pod Korzkwią w 1587 r. aż do Prądnika Czerwonego. Jednak Prądnik Biały leży nad zasadniczo tym samym ciekiem, i wyżej (tj. bliżej Korzkwi), więc wytłumaczenie to należy raczej traktować jako tylko legendę. Jak wskazuje anonimowy recenzent, w grę mógł tu jeszcze wchodzić kolor zabudowy, jako że w Czechach jest on stosunkowo częstą motywacją dla nazw kolorów zawartych w ojkonimach (zob. np. Štěpán 2004: 48n). Niestety nie udało mi się ustalić, jaki kolor lub kolory miały prądnickie domy w XVIII w. W każdym razie jednak najwyraźniej nie chodzi tu o kolor gleby, jak to sugerują Rymut (1967, s. 134) i NMP, ponieważ w obu Prądnikach dominują te same gleby płowe i brunatne (o kolorach brązowym, brunatnym, szaro-brazowym i żółto-brązowym).

Tak więc oba Prądniki, będąc dwoma blisko siebie położonymi i tak samo się nazywającymi wsiami (dziś częściami Krakowa), tworzą same w sobie swego rodzaju opozycję. Była ona odzwierciedlana w starszych nazwach: *minor* : *magna*, *duchacki* : *tyniecki*, jednak obecnie najpowszechniejsze nazwy kolorystyczne wydaje się, że nie tyle kontrastują z sobą, co raczej umożliwiają po prostu rozróżnienie dwóch Prądników, nie niosąc głębszej symboliki. Jest to mimo wszystko

wniosek tymczasowy, ponieważ motywacja, szczególnie *Prądnika Czerwonego*, pozostaje niejasna.

2.9 *Skomielna Biała* : *Skomielna Czarna* (pow. myślenicki)

Skomielna Biała – wieś || woj. małopolskie, pow. myślenicki, gm. Lubień
Skomielna Czarna – wieś || woj. małopolskie, pow. myślenicki, gm. Tokarnia || ***Skomelna*** 1581 (NMP – kartoteka, za ESHP)

Skomielna Biała została założona zapewne w połowie XIV w. i funkcjonowała jako po prostu *Skomielna*, bez członu odróżniającego, aż do wieku XVII (*Historia Skomielnej*), tj. jeszcze sto lub więcej lat po założeniu Skomielnej Czarnej (Dyląg/Sadowski, 2005, s. 308).

Wydaje się więc, że nazwy kolorów zostały tu użyte w opozycji do siebie, nie jest tylko jasne, co miały one symbolizować. Skomielna Biała jest starsza i większa od Czarnej, a leży 12 km na południowy-wschód od niej i o ok. 75 m wyżej; potok, który przez nią przepływa, nazywa się *Skomielna* (MPHP, WIG) lub *Skomielnianka* (ESHP, *Wykaz wód płynących*). Skomielna Czarna leży nad potokiem Bogdanówka, do XIX w. znanym jako *Skomielna* (ESHP). Mają one z sobą tylko tyle wspólnego, że oba ostatecznie spływają do Raby, ale przez wzgląd na ukształtowanie terenu, jest raczej nieprawdopodobne, żeby obie miejscowości leżały kiedyś nad tym samym potokiem. Na mapie józefińskiej z końca XVIII w. (Bukowski/Dybaś/Noga, 2012, JLA), najstarszej, na jakiej udało mi się je odnaleźć, układ wód w okolicy jest bardzo bliski współczesnemu. Obie wsie leżą na takich samych glebach brunatnych, rankerach brunatnych i lokalnie glebach płowych.

Można domniemywać, że kolor czarny został w tym przypadku zastosowany symbolicznie w znaczeniu ‘nowy’ (= ‘mały’, jak może w *Mało*polska), natomiast epitet *biały* został nadany później bądź to w znaczeniu ‘stary’, ‘wielki’, bądź jako prosta opozycja kolorystyczna do *czarny*.

3. Wnioski

Prawie wszystkie pary nazw okazały się opierać na opozycji ***biały*** : ***czarny*** (wyjątkiem dwa *Prądniki*, sekcja 2.8), przy czym w trzech przypadkach opozycja dotyczy nie nazw miejscowości, a nazw potoków, nad którymi one leżą i od których wzięły swoją nazwę. Potwierdza to wagę nazwy rzeki, nad którą miejscowość leży, jako cechy motywującej (zob. 2), jednak nic nie wnosi do interesującego nas tu zagadnienia.

Jeśli chodzi o kolor gleby, to w zasadzie wyłącznie dla pary *Białe* : *Czarne Piątkowo* (sekcja 2.3) można z większym prawdopodobieństwem podejrzewać, że był on cechą motywującą nazwy miejscowości, a nawet tutaj zgodność jest tylko połowiczna. Wobec tego wydaje mi się, że również w wypadku nieco niepewnych

par *Biały* : *Czarny Ług* i *Biała* : *Czarna Wieś* (2.6 i 2.1) określenia kolorów nie odnoszą się jednak do barwy gleby (por. przyp. 5).

Domniemanie kryterium geograficznego, podobnego do chińsko-turkijskiego systemu kolorów oznaczających strony świata, zupełnie się nie potwierdziło. Sam w sobie wynik ten niekoniecznie osłabia teorię o turkijskim rodowodzie nazw *Ruś Biała*, *Czarna* i *Czerwona*, ale też na pewno jej nie wspiera. W kulturze słowiańskiej podobny system się nie wykształcił, mimo że strony świata były czasem kojarzone z kolorami: północ z sinym i czarnym, wschód z białym, złotym i czerwonym, południe z czerwonym i złotym, a zachód z czarnym (Libera, 1987, s. 131). Jak jednak widać w tab. 1, nie ma w zasadzie żadnej prawidłowości pomiędzy położeniem geograficznym miejscowości, a określeniem koloru w jej nazwie – przynajmniej w obrębie par, które można podejrzewać o to, że stoją w bezpośredniej opozycji względem siebie; być może udałoby się zaobserwować jakąś regularność wśród par większe miasto – wieś służebna (z kolorem w nazwie).

Podobnie nie ma podstaw, by podejrzewać, że opozycja *biały* : *czarny* odpowiada opozycji ‘górny’ : ‘dolny’. Jeśli miałaby ona opisywać wysokość nad poziomem morza, to tylko w sześciu przypadkach miejscowość z epitetem *biały* jest położona wyżej, z czego jednak tylko w dwóch jest to różnica większa niż kilka metrów. Jeśli zaś miałaby ona opisywać położenie wzdłuż jednego cieku, to tylko trzy pary mogą być tak zinterpretowane, przy czym *Czarna Woda* i *Czarny Ług* położone są wyżej niż swoje odpowiedniki, podczas gdy *Prądnik Czerwony* niżej (sekcje 2.2, 2.6, 2.8).

Pewne prawidłowości dają się jednak dostrzec w przedstawionym tu materiale. Tam, gdzie jest to możliwe do ustalenia, tak w nazwach pochodzących od hydronimów, jak i w pozostałych, przymiotnik *biały* wydaje się być prawie zawsze używany w znaczeniu ‘wielki’, ewentualnie ‘stary’ – zazwyczaj w opozycji do *czarnego* w znaczeniu ‘mały’, ewentualnie ‘nowy’. W szczególności w wypadku nazw cieków wodnych, wydaje się, że tam, gdzie dwa potoki spływają w jeden, odnoga główna otrzymuje człon odróżniający *biały*, a odnoga poboczna – człon *czarny*. Wyjątkami od powyższego są dwa *Dunajce* i dwa *Prądniki* (sekcje 2.5 i 2.8). Choć nie udało mi się odszukać dokładnych analogii, taki podział wydaje się być generalnie zgodny z ludową symboliką barw (zob. np. Libera, 1987, s. 120n), i można dla niego odnaleźć nawet odpowiedniki poza światem słowiańskim, np. w średniowirlandzkich nazwach na białych (= ‘starych’) i czarnych (= ‘nowych’) najeźdźców (Smyth, 1974–77). Mimo powyższego trzeba zaznaczyć, że przykładów domniemanych symbolicznych użyć kolorów wydaje się być w polskiej ojkonimii raczej niewiele.

Być może warto na koniec zwrócić jeszcze uwagę na rozkład geograficzny. Proporcja ojkonimów zawierających określenie kolorów białego, czarnego, czerwonego, lub zielonego waha się w różnych województwach pomiędzy 0,7 a 2,2% (mediana 1,7%). Małopolska, z 1,1%, jest trzecia od końca, jednak w niniejszym

wyborze blisko siebie położonych miejscowości o nazwach z zasadniczo takim samem członem utożsamiającym, aż cztery z dziewięciu par leżą w Małopolsce. (Dla porównania: woj. mazowieckie: 1,9%, tutaj dwie pary; woj. wielkopolskie: 1,7%, tutaj dwie pary; woj. kujawsko-pomorskie: 1,8%, tutaj jedna para.) Wynik ten oczywiście nie wnosi nic do kwestii domniemanego symbolicznego użycia określeń kolorów, sugeruje jednak istnienie specyficznego lokalnego modelu nazewniczego.

Tab. 1: Opozycje kolorystyczne w nazwach miejscowości omawianych w niniejszym artykule, oraz w nazwach cieków wodnych, od których nazwano miejscowości nad nimi leżące.

Opozycja	Gleba	Położenie	Przypuszczalne znaczenie
Biała : *Czarna Wieś*	*biały* = *czarny*	*biały* na NNW od *czarnego*	? ‘stary’ : ‘nowy’
Biała : *Czarna Woda*	nie dotyczy	*biały* na SE od *czarnego*	*biały* ‘wielki’
Białe : *Czarne Piątkowo*	*czarny* ma torf	*biały* na W od *czarnego*	? *biały* ‘wielki’
Białotul : *Czarnotul*	*biały* = *czarny*	*biały* na NE od *czarnego*	kontrast kolorystyczny
Biały : *Czarny Dunajec*	nie dotyczy	*biały* na SE od *czarnego*	? *biały* ‘mały’
Biały : *Czarny Ług*	*biały* = *czarny*	*biały* na W od *czarnego*	?
Potok Biały : *Czarny*	nie dotyczy	*biały* na N od *czarnego*	*biały* ‘wielki’
Prądnik Biały : *Czerwony*	*biały* = *czarny*	*biały* na WNW od *czerwonego*	brak opozycji
Skomielna Biała : *Czarna*	*biały* = *czarny*	*biały* na SSE od *czarnego*	*biały* ‘stary? wielki?’

* * *

Niniejszy artykuł nie był zamierzony jako wyczerpujące opracowanie, ale jedynie jako sonda perspektywiczności kierunku badań. Jeśli chodzi o ojkonimy, podejrzenie symbolicznego użycia przymiotnika oznaczającego barwę jest w kilku przypadkach uzasadnione, ale w szerszej perspektywie chyba bardzo rzadkie na terenie współczesnej Polski, przynajmniej w obrębie par nazw tworzących bezpośrednią opozycję. Jest to o tyle zaskakujące, że nie daje się też zauważyć żadna korelacja pomiędzy określeniem koloru w nazwie miejscowości a cechami fizycznymi: barwą lub żyznością gleby (mimo że jest to cecha bodaj najczęściej wspominana w objaśnieniach etymologicznych), kierunkiem świata, czy wysokością – bezwzględną lub wzdłuż cieku wodnego. Właściwie jedyną prawidłowością, której można się dopatrzeć, jest skojarzenie koloru białego ze znaczeniami ‘wielki’ lub ‘stary’ – w opozycji do koloru czarnego. Zdaje się, że taki model nazewniczy jest przede wszystkim charakterystyczny dla Małopolski.

BIBLIOGRAFIA I SKRÓTY

brus. = białoruski; gm. = gmina; n. = nazwa; niem. = niemiecki; pol. = polski; pow. = powiat; top. = topograficzny; tur. = turecki; woj. = województwo

Ageeva = АГЕЕВА, Р. А. (1990): *Страны и народы: происхождение названий*. Москва: OZON.

BABIK, Z. (2002): Grünfelde-Grynwałd-Grywałd-Grunwald. *Język Polski*, 82, 2, s. 129–131.

BORCHERS, H. W. (2017): *pracma: Practical Numerical Math Functions* [wersja 2.0.7].

BUKHAROVA, G. K. – SAMSITOVA, L. K. – TAGIROVA, S. A. – DAVLETKULOV, A. K. – DAVLETBAJEVA, R. G. – USMANOVA, M. G. (2016): Color Symbolism in the Bashkir Toponymy. *International Journal of Environmental & Science Education*, 11, 18, s. 12 281–12 288.

BUKOWSKI, W. – DYBAŚ, B. – NOGA, Z. (red.) (2012): *Galicja na józefińskiej mapie topograficznej 1779–1783*. [t. 1 · Część A. Sekcje 1–30]. Kraków: Antykwa.

DOBRZAŃSKI, B. – SIUTA, J. – STRZEMSKI, M. – WITEK, T. – ZAWADZKI, S. (1972): *Gleby Polski*. Warszawa: Geol.

Duden = [online] <www.duden.de> cit. 2017-11-13.

DYLĄG, D. – SADOWSKI, P. (2005): *Beskid myślenicki. Przewodnik*. Pruszków: Oficyna Wydawnicza „Rewasz".

ESHP = CZOPEK-KOPCIUCH, B. (red.). *Elektroniczny słownik hydronimów Polski*. [online] <eshp.ijp.pan.pl>.

EU-DEM = European Environment Agency (EEA), *European Digital Elevation Model*. [online] <http://land.copernicus.eu/pan-european/satellite-derived-products/eu-dem/eu-dem-v1.1> cit. 2017-10-19.

EU-HYDRO = European Environment Agency (EEA), *EU-Hydro River Network*. [online] <http://land.copernicus.eu/pan-european/satellite-derived-products/eu-hydro/eu-hydro-public-beta/eu-hydro-river-network> cit. 2017-10-31.

FLA = *Franziszeische Landesaufnahme (1806–1869)*. [online] <http://mapire.eu/hu/map/secondsurvey> cit. 2017-10-16.

Historia Skomielnej = Skomielna Biała – Powrót do korzeni. Historia Skomielnej Białej. [online] <http://skomielna.pl/node/11> cit. 2017-08-10.

JLA = *Josephinische Landesaufnahme (1763–1787)*. [online] <http://mapire.eu/hu/map/firstsurvey> 2017-10-16.

JODŁOWSKA, M. (2003): System nazw stron świata w językach tureckich na tle innych języków. *Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Językoznawcze*, 121, s. 71–114.

KARAŚ, M. (1956): O staropolskich imionach dwuczłonowych zachowanych w nazwach miejscowych. *Onomastica*, 2, 1, s. 260–281.

KEPN = CARROLL, J. et al. (red.) *Key to English Place-names*. [online] <kepn.nottingham.ac.uk> cit. 2017-11-08.

KISS, L. (1988): *Földrajzi nevek etimológiai szótára*. Budapest: Akadémiai.

KOPERTOWSKA, D. (1994): *Nazwy miejscowe województwa radomskiego. Nazwy miast i wsi, nazwy części miast i wsi oraz nazwy osiedli mieszkaniowych, placów, alei i ulic*. Kielce: Wydaw. Prywatnego Liceum Zarządzania i Administracji.

Kujawa M. Czarnotul – *Polskie zabytki. Katalog zamków, pałaców i dworów w Polsce*. [online] <www.polskiezabytki.pl/m/obiekt/6596/Czarnotul> cit. 3.11.2017.

LABERSCHEK, J. (2004): Prądnik w okresie średniowiecza. In: J. Salwiński (red.), *Prądnik Biały. Dziedzictwo kulturowe i historyczne miejscowości tworzących Dzielnicę IV Krakowa*. Kraków: Wydawnictwo Dworek Białoprądnicki, s. 23–31.

LIBERA, Z. (1987): Semiotyka barw w polskiej kulturze ludowej i w innych kulturach słowiańskich. *Etnografia Polska*, 31, 1, s. 115–138.

LUBAŚ, W. (1968): *Nazwy miejscowe południowej części dawnego województwa krakowskiego* (= *Prace Onomastyczne* 9). Wrocław – Warszawa – Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich Wydawnictwo PAN.

ŁATYSZONEK, O. (2006): *Od Rusinów Białych do Białorusinów. U źródeł białoruskiej idei narodowej*. Białystok: Wydawn. Uniwersytetu w Białymstoku.

MAŃCZAK, W. (1975): Biała, Czarna i Czerwona Ruś. *International Journal of Slavic Linguistics and Poetics*, 19, s. 32–39. [cyt. za Ageeva, 1990; Bukharova et al., 2016 oraz Łatyszonek, 2006].

Meßtischblatt = Preußische Landes-Aufnahme 1891. Arkusz 2060 Konkolewo. [wyd. 1893 r.] igrek.amzp.pl.

MITKOWSKI, J. (1957): Dawne warunki geograficzne jako podłoże, na którym rozwinął się zespół osad krakowskich. In: J. Dąbrowski (red.), *Kraków. Studia nad rozwojem miasta*. Kraków: Wydawn. Literackie, s. 39–64.

MPHP = Zakład Hydrografii i Morfologii Koryt Rzecznych Instytutu Meteorologii i Gospodarki Wodnej. 2007. *Rastrowa Mapa Podziału Hydrograficznego Polski*. Arkusze M-34-19-A, M-34-88-B, M-34-88-D, M-34-89-C, N-33-141-B, N-34-124-D, N-34-136-B. [skala 1 : 50 000] mapa.kzgw.gov.pl.

MUSIEROWICZ, A. (red.) (1960): *Mapa gleb Polski 1 : 300 000*. Warszawa.

NMP = Rymut et al. 1996–.

RAJČEVSKI (2013) = РАЙЧЕВСКИ, С. (2013): За цветовата символика в имената на реки българското землище. In: *Състояние и проблеми на българска ономастика* 13. *Материали от Международна научна конференция "Славянска и балканска ономастика" (Велико Търново, 13–15 септември 2012 г.)*, с. 379–389.

RATAJSKI, G. (1998): *Mogilno*. Poznań: Wydawnictwo WBP.

REINFUSS, R. (1936): Etnograficzne granice Łemkowszczyzny. *Ziemia*, 10–11, s. 1–14.

ROSPOND, S. (1984): *Słownik etymologiczny miast i gmin PRL*. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich Wydawnictwo PAN.

RÓŻYCKA, I. (2001): Mikrotoponimy motywowane przez nazwy kolorów w kartotece Słownika nazw terenowych Polski. In: K. Michalewski (red.). *Współczesna leksyka. Część II*. Łódź: Wydaw. Uniwersytetu Łódzkiego, s. 76–88.

RUSIŃSKI, W. (1939/1947): *Osady tzw. „Olędrów" w dawnym woj. poznańskim*. Poznań – Kraków: Nakl. Polskiej Akademii Umiejętności.

RYMUT, K. (1967): *Nazwy miejscowe północnej części dawnego województwa krakowskiego* (= *Prace onomastyczne* 8). Wrocław – Warszawa – Kraków: Zakład Narodowy im. Ossolińskich Wydawnictwo PAN.

RYMUT, K. (1987): *Nazwy miast Polski*. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź: Zakład Narodowy im. Ossolińskich Wydawnictwo.

RYMUT, K. ET AL. (red.) (1996–): *Nazwy miejscowe Polski. Historia · pochodzenie · zmiany*. Kraków: Wydawnictwo Instytutu Języka Polskiego PAN.

HE XIII = RYMUT, K. – MAJTÁN, M. (1998): *Gewässernamen im Flußgebiet des Dunajec. (Nazwy wodne dorzecza Dunajca)*. (= *Hydronymia Europaea* 13). Stuttgart: Steiner.

SKIBA, S. – DREWNIK, M. (2003): Mapa gleb obszaru Karpat w granicach Polski. *Roczniki Bieszczadzkie*, 11, s. 15–20.

SKIBA, S. – DREWNIK, M. – SZYMAŃSKI, W. – ŻYŁA, M. (2013): Gleby. In: B. Degórska – M. Baścik (red.), *Środowisko przyrodnicze Krakowa. Zasoby – Ochrona – Kształtowanie*. Kraków: IGiGP UJ, s. 69–79.

SMYTH, A. P. (1974–77): The ***Black*** Foreigners of York and the ***White*** Foreigners of Dublin. *Saga-Book*, 19, s. 101–117.

STACHOWSKI, K. [w przygotowaniu]. O opozycjach kolorystycznych w hydronimii Polski (wody płynące).

STACHOWSKI, M. (2010). Is the Yakut fox green?, or remarks on some colour names in Turkic, Uralic, and Yeniseic. In: J. Górnikiewicz – H. Grzmil-Tylutki – I. Piechnik (red.), *En quête de sens. Études dédiées à Marcela Świątkowska.* / *W poszukiwaniu znaczeń. Studia dedykowane Marceli Świątkowskiej*. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, s. 539–548.

ŠTĚPÁN, P. (2004): *Označení barev a jejich užití v toponymii Čech*. Praha: FF UK.

TOBIASZ, M. (1977): *Dziejowe przemiany sieci wodnej i zagospodarowania przestrzennego Krakowa*. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich – Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.

Urzedowe nazwy miejscowosci [online] <ksng.gugik.gov.pl/urzedowe_nazwy_miejscowosci.php>, cit. 2017-09-29.

WIG = Wojskowy Instytut Geograficzny (1935): *Mapa szczegółowa Polski*. Arkusze P39-S22-I Bukowiec koło Opalenicy, P40-S22-C Kąkolewo, P50-S30-D Rabka (wyd. 1931). [skala 1 : 25 000]. Warszawa.

Wykaz wód płynących = Wykaz nazw wód płynących. [online] <ksng.gugik.gov.pl/pliki/hydronimy1.pdf>, cit. 2017-10-07.

K BAREVNÝM OPOZICÍM V POLSKÉ OIKONYMII

V Polsku se nachází více než 2 000 sídel, jejichž jméno obsahuje barevné adjektivum. Etymologové někdy odkazují ke zbarvení půdy nebo jiné fyzické vlastnosti, avšak velmi často tato pojmenování zůstávají nevysvětlena. Cílem tohoto příspěvku je provést předběžnou sondu, zda lze v polské oikonymii nalézt stopy po starém systému barevné symboliky, snad podobnému čínsko-turkickému systému, který by mohl stát za slovanskými jmény *Bílá*, *Černá* a *Červená Rus*.

Klíčová slova
oikonymie, etymologie, barva, barevná symbolika, barevné opozice

Kamil Stachowski
kamil.stachowski@gmail.com
Uniwersytet Jagielloński
Instytut Językoznawstwa
al. Mickiewicza 3
31-120 Kraków
POLSKA